

P u s z t a y J á n o s

A hungarológia oktatása és kutatása hazai szervezésének helyzete

Örömteli kötelességem, hogy a VII. magyar lektori konferencián a hungarológiai oktatás és kutatás helyzetéről, a Művelődési Minisztérium egyetemi és főiskolai főosztálya tudományegyetemi osztályának elképzeléseiről, a megvalósulás folyamatában levő terveiről szólhatok. Nem egyszerűen az udvariasság mondatja ezt velem két okból sem: egyrészt magam is lektorkodtam, három rendkívül tanulságos évet töltve az egyik legpatinásabb német egyetemi városban, Göttingában, így módon ismerni vélem a lektorok örömeit, gondjait, másrészt azért is örülök, mert a tudományegyetemi osztálynak az intézményirányító tevékenységgel egyenrangú feladata, hangzatosabban, de őszintén szólva hivatása a hungarológiai tevékenység összefogása, szervezése. Ezt a munkánkat egyrészt közvetlenül, másrészt a Művelődési Minisztérium más főosztályaival, elsősorban a nemzetközi kapcsolatok főosztályával együttműködve, illetve az ún. háttérintézményeken keresztül végezzük, mint amilyen például a Magyar Lektori Központ. Kulturális külkapcsolatainknak hagyományosan fontos területét képezi a külföldi felsőoktatásban, a magyar kulturális intézetekben és egy sor egyéb szervezeti keretben folyó hungarológiai tevékenység, ezen belül a hungarológia oktatása és kutatása.

A hungarológiát sokféleképpen lehet meghatározni. A gyakorlatban célszerű olyan komplex tudományos tevékenységi formának, interdiszciplináris együttesnek, tantárgynak tekinteni, amely a magyarságra, annak anyagi és szellemi kultúrájára, természeti és társadalmi körülményeire, illetve ezek történelmére és jelenére vonatkozó ismereteket tartalmaz. Összességében az a célja, lehetséges eredménye, hogy nemzeti civilizációinkat ismertté tegye külföldön,

elősegítse beillesztését és beépítését a világ kultúrájába, s ezzel javítsa a hazánkhoz, a magyarsághoz való közeledés, az ország iránti megértés lehetőségeit. Éppen ebből fakadóan a hungarológia fejlesztéséhez, kiemelt támogatásához Magyarországnak jelentős tudományos, kulturális - és hangsúlyoznám - politikai érdekei fűződnek. Hungarológiai céljaink eléréséhez mindenekelőtt arra van szükség, hogy a külföldi egyetemeken oktató, kutató hungarológusokat, a külföldre utazó magyar ösztöndíjasokat, a magyar intézeteket és a hungarológiában érdekelt egyéb szervezeteket tervszerűbben instruáljuk, tevékenységük az eddiginél jobban, a tényleges igényeket szem előtt tartva összehangoljuk, munkájukhoz sokféle, jól használható, a legidőszerűbb feladatokhoz alkalmazkodó és alkalmazható hazai tudományos, módszertani és egyéb segítséget nyújtsunk.

A fenti feladatoknak csak akkor tudunk megfelelni, ha a folyamatban levő tudományos kutatások mellett elindítjuk azokat az elsősorban hazai bázisú hungarológiai kutatásokat, amelyek feltárják a hungarológia nemzetközi művelésének lehetőségeit, és elősegítik, hogy nemzeti diszciplinánkat, illetve annak egyes területeit nemzetközi összefüggésben vizsgáljuk. Ezek a kutatások teremthetik meg a hungarológia külföldi oktatása tudományos vizsgálatának és a velük összefüggő instruáló munkának a tudományos bázisát.

A hungarológia külföldi népszerűsítését, ahogy az itt-lévők saját tapasztalataikból is tudják, a tartós külföldi oktató-, kutatómunka anyagi feltételeinek romlásán a hazai háttér kiépültségének és szervezettségének hiányosságain kívül az alábbi körülmények nehezítik:

- nem rendelkezünk a hungarológia fejlesztésének országokra lebontott programjával;
- a külföldi egyetemek magyar oktatóit, kutatóit nem tudjuk kellőképpen ellátni tankönyvekkel, jegyzetekkel, oktatástechnikai eszközökkel és egyéb oktatási, kutatási segédanyagokkal, forrásokkal;
- sem választékát, sem nyelvi összetételét tekintve nem kielégítő a hungarológiai ismereteket, a kívánatos ma-

gyarságképet színvonalasan, külföldiek számára érthetően közvetítő könyvek, kiadványok, auditív és vizuális közvetítésű ismeretterjesztő- és tananyagok kínálata;

- a magyar intézetekben nem eléggé tudatosan és nem eléggé tervszerűen folyik a hungarikák gyűjtése, a magyar vonatkozású emlékhelyek felkutatása;

- hiányoznak a hungarológia külföldi szakember-utánpótlásához szükséges hazai képzési és főleg továbbképzési formák;

- nem kielégítő a külföldi hungarológiai kutatóhelyek egymás közötti és a hazai szakintézményekkel való együttműködése.

A felsorolt jelenségek együttes következménye, hogy nemzeti kultúránk külföldi megismertetésében elmaradtunk más országok mögött, gondoljunk csak a germanisztika, polonisztika vagy a ruszisztika kedvezőbb nemzetközi helyzetére, és itt mentségül még az sem szolgálhat, hogy a magyar nyelv az előbb felsoroltakhoz képest izolált nyelv; éppen ezért kell erőnket megsokszorozni.

Mit tettünk és mit teszünk annak érdekében, hogy ez a kedvezőtlen helyzet megváltozzék? Az 1986-os év sok szempontból fordulatot jelent a hungarológia vonatkozásában. Ez év elején lépett életbe az államközi szerződések alapján működő magyar vendégoktatók bérkiegészítésének gyakorlata, ezzel párhuzamosan elkészítettük lektoraink és vendégtanáraink úgynevezett hazai vagy belső követelményrendszerét, amely szakmai elvárásainkat tartalmazza. A Művelődési Közlöny legutóbbi számában jelent meg a külföldi vendégoktatói helyek betöltésére irányuló pályázatunk, amelyben feltüntettük valamennyi oktatóhelyünket. Ezzel a pályázattal az a célunk, hogy összegyűjtsük azokat az érdeklődő szakembereket, akik egy-egy nyelvterületen alkalmasak lehetnek lektori, illetve vendégtanári feladatok ellátására. Hungarológiai tevékenységről lévén szó, alapvető feltételként szabtuk meg a magyar szakos diplomát. Tudjuk ugyanakkor, hogy egy-egy ritka esetben a fogadó ország nem elsősorban magyar szakos szakembert igényel, hanem törté-

nészt vagy közgazdászt, akinek "csupán" másodlagos feladata lesz a magyar nyelv oktatása. Helytelen volna ilyen esetekben mereven ragaszkodni a magyar szakos diplomához, ha a jelölt más szempontból megfelel. Az ő számukra gondolkodunk olyan továbbképzési formán, amelynek keretében elsajátíthatják a magyar nyelv oktatásának alap-elemeit, immár a célnyelvre orientálva.

A lektorkiválasztás, a lektorküldés munkájában tevékeny szerepet vállal a Magyar Lektori Központ. Ezen túlmenően feladata lesz a lektorok, vendégtanárok szakmai-módszertani támogatása, tananyagokkal való ellátása, továbbképzésük megszervezése, hungarológiai információs bázis kialakítása és így tovább. Nem lebeghet még szemünk előtt egy "magyar Goethe-Institut" megalapítása, bár szerintem lemondani sem szabad róla. Megvalósíthatónak látszik azonban, hogy a Magyar Lektori Központot olyan tekintélyes, rangos intézménnyé fejlesszük, mint amilyennek a finn UKAN-t ismerjük, amely összefogja a külföldön működő lektorokat, vendégtanárokat és a nyelvkurzusok valamennyi ügyét. Az első lépéseket ez irányban megtettük, s bízunk abban, hogy ez a javuló tendencia tovább folytatódik. A Lektori Központ azonban önmagában, a lektorok nélkül csak kis hatékonysággal fejtheti ki tevékenységét. Hadd kérjem erről a helyről is a kedves kollégákat, valamennyiük együttműködését, legyen szó akár szakmai-módszertani tapasztalatok átadásáról, cseréjéről, akár oktatási segédletek összeállításáról, nyelvkönyvek vagy más tankönyvek írásáról.

Hosszabb ideje húzóó feladatunk a Hungarológiai Tanács létrehozása, ennek feladatairól már Rátkai elvtárs részletesebben beszélt.

Jelentős segítséget remélhetünk a TS-4 jelzésű Országos Középtávú Kutatási-Fejlesztési Tervtől, amely a kulturális értékeink gyarapítását, a művelődési folyamatok, a nevelés és az oktatás intézményrendszerének fejlesztését szolgáló kutatásokat foglalja magában. Talán nem haszontalan, ha a TS-4-ről kissé részletesebben is szólok, annál is inkább, mivel ez tartalmazza a kiemelt hungarológiai kutatásokat is.

A TS-4 öt programból áll, amelyek egyenként több alprogramra oszlanak. Az első program a közoktatás fejlesztését szolgáló kutatások címet viseli. Alprogramjai közül megemlítem az iskolai műveltségtartalmak kutatását, amelynek témái között szerepel a nyelvi nevelés megújítása, az idegen nyelvi nevelés kutatása, a nemzetiségi fiatalok anyanyelvi és kétnyelvű nevelési programjainak kidolgozása. A program tartalmi és pénzügyi irányítását - a többi programhoz hasonlóan - a művelődési miniszter által létrehozott Közoktatási Kutatások Tudományos Tanácsa látja el, amelynek elnöke Gázsó Ferenc miniszterhelyettes. A TS-4/2-es program a felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatásokat öleli föl. Alprogramjai között olyan témák szerepelnek, mint a társadalmi szükségletek és a felsőoktatás intézményrendszere, a felsőoktatás meritési bázisa, a felvételi eljárások, a képzés szerepe a pályaválasztásban és a munkába állásban stb. Ennek a programtanácsnak az elnöke Berend T. Iván. A harmadik program a közművelődés helyzetével és perspektíváival foglalkozik, Vitányi Ivánnak, a programtanács elnökének vezetésével. A TS-4 negyedik programja, illetve ennek témája kulturális és történelmi emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása. A két alprogram között találjuk például a magyar történelem írott forrásainak rendszerezését és kiadását, a magyar nyelv és zene emlékeinek összegyűjtését, rendszerezését és kiadását, a magyarországi nemzetiségek történetére vonatkozó források feltárását. A program elnöke Klaniczay Tibor. Valamivel részletesebben szólok az ötös programról, amelyet a magyarságkutatásnak szenteltek. A program vezetője Juhász Gyula akadémikus. A magyarságkutatás - szétszórta megtalálható előzményei ellenére - voltaképpen új program, amelynek bázisintézményét a Magyarságkutató Csoportot is az ideai esztendőben hozták létre, szintén Juhász Gyula vezetésével.

A magyarságkutatás három nagy témakört ölel fel. Először: a nemzeti, nemzetiségi kérdés, valamint a nemzet tudat problémáinak történeti megalapozottságú, interdiszciplináris kutatása.

Másodszer: a külföldön élő magyarság történetének és jelenkorának, történeti, társadalmi, gazdasági, jogi, politikai helyzetének komplex és folyamatos vizsgálata.

Harmadszer: a külföldi hungarológia oktatás és kutatás. Ezt a három nagy témakört négy alprogramban dolgozzák fel, ezek közül a negyedik, a minket közvetlenül érintő: a hungarológiai ismeretek közvetítését, oktatását segítő kutatások; ezek vezetését rám bízta. Ez utóbbi alprogramon belül nyílik arra lehetőségünk, hogy a tudományegyetemi osztály megbízásokat adjon ki néhány, a hungarológia ismeretek külföldön való terjesztését elősegítő téma kidolgozására. Erre nem sok, de mindenesetre akkora összeg fog rendelkezésünkre állni, amely várhatóan lehetővé teszi jelentős tudományok és módszertani eredmények elérését. Az alábbi témák kidolgozására adunk a közeljövőben megbízást:

- A hungarológiai ismeretek terjesztésében érintett országok oktatási rendszerének, kulturális hagyományainak, nemzetiségi jellemzőinek, a hungarológia jelenlegi gyakorlatának vizsgálata alapján, a hungarológia országokra lebontott fejlesztési programjának kidolgozása. A kutatás irányítója, koordinátora Manherz Károly, az ELTE BTK tanszékvezetője, rektorhelyettes. Terveink szerint ebben a munkában is, mint a felsorolásra kerülő többi témában is, számítunk külföldön dolgozó vagy egykor külföldön tevékenykedett magyar vendég-tanárok, lektorok együttműködésére is. Ebben a témában a kutatás időtartama 2-3 esztendő.

- A hungarológia oktatás ma használatos tanterveinek, tankönyveinek összehasonlító elemzése. A kutatást Giay Béla a Lektorai Központ igazgatója vezeti. A kutatás időtartama itt is mintegy 2-3 év.

- A magyar mint idegen nyelv külföldi egyetemi oktatásának módszertani alapkérdései. A kutatás célja a magyar mint idegen nyelv tanításával foglalkozó kézikönyv megjelenítése, felsőszintű magyar nyelvkönyv módszertani megalapozásának kidolgozása. Itt több szakember, kutatócsoport tevékeny együttműködésére számítunk, a témának még nincs egy-egy személyi vezetője.

- Országismereti tankönyv koncepciójának kidolgozása, amely történelem, művelődéstörténet, néprajz, földrajz, szociológia és más témaköröket is tartalmaz. A kutatás Gergely Andrásnak, az ELTE BTK docensének irányításával fog elindulni. Ez hosszú lejáratú kutatási program, időtartama ugyanis 5 év. A TS-4 által támogatott témákat egy - úgy véljük, éppen a lektori munkában fontos segítséget nyújtó - programmal egészítettük ki.

- A hungarológia oktatás szemléltetőeszköz- és anyagrendszerének kidolgozása. A kutatás Szalay Lászlónak, a Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola főigazgatójának irányításával kezdődik majd meg. A munka során ennek a munkacsoportnak együtt kell működnie a magyar mint idegen nyelv, illetve az országismeret programjának kutatóival. A program költségeit az MM EFFF0 fedezi.

Az itt felsorolt tervek, témák nem véglegesek, kiegészítések mindenképpen elképzelhetők, annál is inkább, mert a mostani lektori konferenciától is várunk hasznos impulzusokat, jelentkezéseket az együttműködésre.

Szűkre szabott és adatokkal zsúfolt beszámolómnál talán sejteti, hogy a Művelődési Minisztérium közvetlenül vagy közvetve egyre biztosabb háttországgként áll külföldön tevékenykedő lektorai, vendégtanárai mögött. Nemcsak delegáljuk lektorainkat, nem csupán feladatokat adunk nekik, hanem talán egyre érezhetőbben segítséget, támogatást is. Az imént ismerttetett szervezeti változások, a hungarológiai kutatások beindítása mind-mind azt a célt szolgálják, hogy akik a magyar kultúra, gazdaság, politika képviselőiként külföldön tartózkodnak, tevékenykednek, vagy akik idegen állampolgárként a hungarológia kutatására, terjesztésére vállalkoznak, szilárd tudományos és érzelmi alapon állva alakíthassák magyarságképüket. Munkájukhoz, közös munkánkhoz sok sikert kívánok.

(1986.)